

Krzysztof Wiktorowski

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH REGIONU ZACHODNIOPOMORSKIEGO NA TLE ZAŁOŻEŃ KSRR 2010-2020

Streszczenie: Obszary wiejskie ze względu na swoją specyfikę geograficzno-społeczną mają inną charakterystykę zjawisk rozwojowych czy stagnacyjnych niż silnie zurbanizowane obszary miejskie. Nie oznacza to, że należy rozpatrywać obszary wiejskie w oderwaniu od miast i obszarów metropolitalnych. Obydwa te układy geograficzno-przestrzenne mają cechy wspólne oraz występują ze sobą we wzajemnej korelacji i interakcji. Również sposób walki z niekorzystnymi zjawiskami społeczno-gospodarczymi jest podobny i opiera się na tych samych celach – głównie jest to walka z bezrobociem, przy jednoczesnym kreowaniu rozwoju przedsiębiorczości. Zarówno Unia Europejska, jak i rząd Polski przykładają szczególną wagę do problemów rozwoju regionalnego. Niniejszy artykuł omawia problemy rozwoju obszarów wiejskich regionu zachodniopomorskiego na tle założeń Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020.

Słowa kluczowe: region zachodniopomorski, strategia, zarządzanie rozwojem, obszary wiejskie, rozwój regionalny.

1. Wstęp

W ostatnich latach w UE nastąpiła zmiana paradygmatu polityki regionalnej. W ramach dotychczas obowiązującego paradygmatu postrzegano politykę regionalną jako narzędzie zmniejszania dystansu rozwojowego dzielącego obszary najsłabsze od regionów lepiej prosperujących. Obecnie akcent został przesunięty w kierunku podnoszenia konkurencyjności regionów poprzez angażowanie ich wewnętrznych, niewykorzystanych dotychczas zasobów (przedsiębiorczości, innowacyjności, kapitału ludzkiego). Również w Polsce w nowej „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie”¹ (KSRR) przedstawiono nowy paradygmat polityki regionalnej i przyjęto polaryzacyjno-dyfuzyjny model rozwoju kraju. Według tego modelu polityka gospodarcza musi jednocześnie spro-

¹ Dokument został przyjęty przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 r.

stać wyzwaniom w zakresie wspierania kreacji nowych przewag konkurencyjnych oraz likwidacji zapóźnień na niektórych obszarach. Obok wsparcia procesów polaryzacyjnych polegających na rozwoju biegunów wzrostu należy tworzyć warunki do rozwoju procesów dyfuzji, czyli wzajemnego przenikania się i uzupełniania zasobów, dzięki którym następuje poprawa poziomu życia w poszczególnych regionach. Nowa strategia rozwoju regionalnego opiera się na założeniu, że szansa na rozwój relatywnie biednych obszarów polega przede wszystkim na wzmacnianiu ich skuteczności w budowaniu własnego potencjału rozwojowego oraz tworzeniu warunków ich uczestnictwa w sukcesie najsilniejszych regionów². Istotne znaczenie dla skuteczności wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju ma też jej realizacja nie tylko w wymiarze globalnym czy regionalnym, ale także na poziomie lokalnym, z uwzględnieniem potrzeb i możliwości zarówno społeczności zamieszkującej dany obszar, jak i działalności samorządów lokalnych. Teoretyczne założenia zrównoważonego rozwoju, obok ekologicznego ujęcia tej koncepcji, obejmują bowiem również aspekt cywilizacyjny. Takie podejście ujmuje się jako proces poszukiwania, badania i kreowania nowych kierunków w rozwoju gospodarczym, wprowadzania nowych, energooszczędnych technologii, rozwoju komunikacji społecznej oraz nowych form działalności gospodarczej społeczeństwa, mających na celu zapewnienie odpowiedniego poziomu życia i ograniczenie ich negatywnego wpływu na środowisko. W programach rozwojowych dla obszarów wiejskich pojawia się zawsze hasło rozwoju zrównoważonego, dla którego jakość czynnika ludzkiego ma istotne znaczenie. Jednakże większość strategii i programów dotyczących rozwoju polskich obszarów wiejskich przyjmuje jako główny cel do osiągnięcia najpierw poprawę poziomu infrastruktury, przede wszystkim technicznej, a następnie dopiero rozwiązywanie problemów gospodarczych i społecznych. Definiując pojęcia wieś i obszary wiejskie, należy jednak zwrócić uwagę nie tylko na szereg elementów dynamicznych charakterystycznych dla wsi i obszarów wiejskich, ale także na relację pomiędzy wsią a szerszymi kategoriami życia społecznego. Na przykład według J. Styka wieś jest swoiście zamkniętym systemem społeczno-kulturowym, stanowiącym naturalny rezerwuuar dla innych klas i warstw społecznych. J. Styk traktuje zatem wieś jako zjawisko dynamiczne, złożone z wielu elementów, wśród których najbardziej istotne miejsce zajmuje gospodarstwo. W tradycyjnym chłopskim systemie wartości to ziemia i własne gospodarstwo rolne były cenione jako wartość autoteliczna. Interesem własnego gospodarstwa rolnego podporządkowywano całe życie rodzin i jednostek w długiej perspektywie czasowej. Zagroda i gospodarstwo stanowiły bowiem dla rodziny chłopskiej nie tylko miejsce aktywności gospodarczej, lecz także przestrzeń życiową³. Natomiast

² D. Miłaszewicz, *Rozwój obszarów wiejskich z perspektywy nowej Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*, [w:] *Rolnictwo w kontekście zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, red. nauk B. Kryk, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010, s. 157.

³ J. Styk, *Chłopi i wieś polska w perspektywie socjologicznej i historycznej*, Lublin 1999, s. 29.

obszary wiejskie zgodnie z metodologią przyjętą w Polsce przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), a opartą w swojej koncepcji na podziale administracyjnym, definiowane są jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast. Są to zatem obszary gmin wiejskich oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Stanowią one ponad 90% obszaru Polski, a zamieszkuje je blisko 40% mieszkańców naszego kraju. Dla porównania, w krajach Unii Europejskiej ludność wiejska stanowi średnio 21% ogółu ludności.

Celem niniejszego artykułu jest analiza problemów rozwojowych regionu zachodniopomorskiego na tle założeń Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020, a także wskazanie możliwości i kierunków rozwoju regionu na przyszłość, ze szczególnym uwzględnieniem procesów związanych ze zmianami strukturalnymi w jej gospodarce. W pracy zastosowano opis jako metodę badawczą oraz tabelaryczne przedstawienie danych statystycznych charakteryzujących gospodarkę regionu.

2. Różnice w rozwoju regionów jako podstawa polityki regionalnej w UE

Zagadnienie niwelowania i niedopuszczania do narastania różnic między regionami jest poddawane pod dyskusję od początku powstania Unii Europejskiej. Już w Traktacie Rzymskim w 1957 roku można znaleźć zarys przyszłej polityki regionalnej, natomiast w Jednolitym Akcie Europejskim, który wszedł w życie w 1987 roku, wprowadzono zapis o dążeniu do gospodarczej i społecznej kohezji, a w Traktacie z Maastricht z 1992 roku w artykułach 158-162 znalazły się zapisy o wspieraniu harmonijnego rozwoju całej Wspólnoty. Artykuł 158 został poszerzony o zapisy traktatu lizbońskiego, który powiększył katalog najmniej uprzywilejowanych regionów oraz sprecyzował, że oprócz kohezji społecznej i gospodarczej dąży się również do kohezji terytorialnej. Artykuł przyjął następujące brzmienie: W celu wspierania harmonijnego rozwoju całej Unii rozwija ona i prowadzi działania służące wzmocnieniu jej spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. W szczególności Unia zmierza do zmniejszenia dysproporcji w poziomach rozwoju różnych regionów oraz zacofania regionów najmniej uprzywilejowanych. Wśród regionów, o których mowa, szczególną uwagę poświęca się obszarom wiejskim, obszarom podlegającym przemianom przemysłowym i regionom, które cierpią na skutek poważnych i trwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych lub demograficznych, takich jak najbardziej na północ wysunięte regiony o bardzo niskiej gęstości zaludnienia oraz regiony wypiarskie, transgraniczne i górskie (Artykuł 174 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – dawny artykuł 158 Traktatu o Unii Europejskiej)⁴.

⁴ Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, DzU C 115 z 9.05.2008.

Zapis artykułu w traktacie jasno informuje, iż jednym z podstawowych podmiotów polityki regionalnej są regiony wiejskie. Polityka regionalna przyczynia się zatem także do realizacji celów II filara Wspólnej Polityki Rolnej⁵. Przekształcenia strukturalne w rolnictwie i gospodarce żywnościowej oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich należą wciąż do najważniejszych wyzwań rozwojowych, jakie stoją przed Polską. Wynika to miejsca rolnictwa w strukturze gospodarki, które pomimo udziału w tworzeniu produktu krajowego brutto tylko na poziomie 3% wciąż stanowi potężną siłę zarówno społeczną, jak i gospodarczą, gdyż po pierwsze, zapewnia samowystarczalność żywnościową kraju, a po drugie, wciąż daje zatrudnienie dla około 18% społeczeństwa. Analizując problemy rozwojowe regionu zachodniopomorskiego, należy podkreślić, że wskutek transformacji gospodarczej większość obszarów wiejskich tego regionu została dotknięta problemem bezrobocia strukturalnego. Przed obszarami wiejskimi stoją zatem nowe wyzwania, mające na celu znalezienie nowego, trwałego miejsca w strukturze gospodarki regionu. Stąd też tak istotne jest poszukiwanie dla tych obszarów nowych form wykorzystania zasobów siły roboczej i danie im nowego impulsu rozwojowego. Jednym ze sposobów szukania alternatywnych rozwiązań rozwoju wsi zachodniopomorskiej jest rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej. Takimi formami są m.in. agroturystyka czy tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw. Współczesne i nowoczesne formy działalności gospodarczej to świadomy wybór mieszkańców wsi i dobrze zorganizowany biznes. Rewitalizacja zdegradowanych gospodarczo i społecznie obszarów wiejskich jest jednym z kluczowych narzędzi stymulowania rozwoju lokalnego. Obok rozwoju przedsiębiorstw, rozwoju regionalnej infrastruktury, turystyki, rekreacji, ożywienie obszarów wiejskich jest istotne dla władz lokalnych i samorządowych, gdyż łączyć może wszystkie te obszary działalności w jednolitych klastrach realizacji funkcji prorozwojowych.

3. Rozwój obszarów wiejskich w ujęciu KSRR

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego jest dokumentem określającym cele i sposób działania podmiotów publicznych, zwłaszcza rządu i samorządów województw, w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju. KSRR wyznacza cele polityki rozwoju regionalnego, w tym wobec obszarów wiejskich i miejskich, oraz definiuje ich relacje w odniesieniu do ich polityk publicznych. Dokument ten zawiera istotę nowej polityki regionalnej, jej najważniejsze strategiczne wyzwania do 2020 roku, podstawowe zasady, wizję rozwoju regionalnego i cel strategiczny, cele szczegółowe oraz wskaźniki monitorowania tych celów. Przedstawia również system realizacji (w tym podmioty zaangażowane).

⁵ P. Kniaziuk, *Polityka regionalna a rozwój obszarów wiejskich, perspektywy rozwoju polityki regionalnej oraz wspólnej polityki rolnej po 2013 roku*, [w:] *Rolnictwo w kontekście zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, red. B. Kryk, M. Malicki, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010, s. 66.

żowane w realizację oraz jej instrumenty), a także ramy finansowania strategii rozwoju regionalnego. Jej zawartość określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju regionalnego, politykę państwa wobec województw, zasady i mechanizmy współpracy oraz koordynacji działań podejmowanych na poziomie krajowym z działaniami podejmowanymi przez samorząd terytorialny na poziomie województwa oraz przez pozostałych uczestników polityki regionalnej. Wszystkie działania w ramach realizacji KSRR mają być odniesione do różnego rodzaju obszarów naszego kraju. Strategia wprowadza kategorie obszarów, do których będzie w szczególności adresowana polityka regionalna, a które otrzymały nazwę: obszary strategicznej inwestycji (OSI). Obejmują one obszary koncentracji procesów rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i regionów. Czyli główne ośrodki miejskie wraz z ich zapleczem funkcjonalnym, a także obszary poza bezpośrednim zasięgiem oddziaływania tych ośrodków, które wymagają wzmocnienia potencjałów do rozwoju i stworzenia lub poprawy warunków do zwiększenia absorpcji oraz rozprzestrzeniania procesów rozwojowych z głównych ośrodków miejskich. Obszary problemowe to terytoria cechujące się największą koncentracją negatywnych zjawisk rozwojowych o zasięgu i znaczeniu krajowym lub ponadregionalnym. Obszary wiejskie w KSRR postrzegane są w sensie funkcjonalnym nie tylko jako obszary o funkcji rolniczej. Dlatego także w odniesieniu do obszarów wiejskich zastosowano podobną typologię i wyróżniono:

1) *zurbanizowane obszary wiejskie*, znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie największych miast, gdzie konieczna jest zwłaszcza poprawa sytuacji przestrzennej integrującej je z obszarami miast,

2) *obszary wiejskie w zasięgu oddziaływania największych ośrodków*, w których czynniki i zjawiska rozprzestrzenienia procesów rozwojowych są silne, co wpływa na zróżnicowaną strukturę gospodarczą i względnie dobrą strukturę społeczną tych obszarów, lecz konieczne jest wspomaganie rozprzestrzenienia się procesów rozwojowych,

3) *obszary wiejskie położone peryferyjnie*, na których oddziaływanie największych ośrodków miejskich jest nikłe, co powoduje konieczność interwencji przełamującej utrzymanie się wielu niekorzystnych zjawisk społecznych, niekorzystną strukturę gospodarczą i utrudniony dostęp do usług publicznych.

Współczesne obszary wiejskie stanowią miejsce zamieszkania przedstawicieli licznych zawodów rolniczych i nierolniczych. W ostatnich latach migracja z miasta na wieś jest *per saldo* liczniejsza niż ta tradycyjna, w kierunku odwrotnym. Nie oznacza to, że do zawodów rolniczych wiedzie również droga z miasta; tak się dzieje tylko niekiedy. Jednak na pewno oznacza to, że silnie zróżnicowała się społeczna waloryzacja ziemi. Przede wszystkim zostały dowartościowane jej funkcje: osadnicza (rezydencjalna), środowiskowa (w sensie ekologicznym i społecznym) oraz tezauryzacyjna jako środka przechowywania wartości. Spowodowało to podwyższenie ceny gruntów i ożywiło obrót ziemią. Podnoszenie konkurencyjności

regionów wymaga rozwoju czynników kluczowych, czyli tych określanych w literaturze jako standardowe, istotne dla rozwoju regionalnego. Jednak region powinien oferować również wartości rdzenne, które wyróżniają dany obszar i podnoszą jego atrakcyjność gospodarczą i inwestycyjną. Zróżnicowanie poziomu rozwoju regionów i występowanie wielu czynników rozwoju wymaga usystematyzowania problemów barier rozwoju w czterech grupach: bariery ekonomiczne, społeczne, techniczne i ekologiczne⁶. W grupie barier ekonomicznych można wyróżnić: wysokie bezrobocie, brak kapitału inwestycyjnego, brak zasobów finansowych na wspieranie rozwoju regionalnego czy niski poziom produkcji regionalnej. W grupie barier społecznych: m.in. problemy związane z brakiem wykwalifikowanych kadr, słabą infrastrukturą społeczną, niskim poziomem bezpieczeństwa publicznego czy niskim poziomem kultury społeczności regionalnej. Do barier technicznych można zaliczyć: braki w infrastrukturze technicznej, niedostateczny rozwój przemysłu czy słabo rozwinięte zaplecze badawczo-rozwojowe. Natomiast do barier ekologicznych – problemy związane z dewastacją środowiska naturalnego, niedostateczną jakością zasobów naturalnych czy nierównowagą ekologiczną.

4. Region zachodniopomorski na tle KSRR

Obecny okres jest trudny dla regionu zachodniopomorskiego ze względu na upadek przemysłu ciężkiego, który był motorem napędowym jego gospodarki przez całe dziesięciolecie. Do tego dochodzi trudna sytuacja gospodarcza obszarów wiejskich, które odziedziczyły spuściznę wsi popegeerowskiej i związane z tym bezrobocie strukturalne oraz nierozwiązane problemy społeczne. Wytyczenie i realizacja nowej strategii i kierunków rozwoju jest warunkiem koniecznym, aby uchronić region przed całkowitą zapaścią i stagnacją gospodarczą. Dokumentem potwierdzającym istnienie silnego kryzysu rozwoju regionu zachodniopomorskiego jest właśnie Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie. W dokumencie tym, wydanym przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego we wrześniu 2009 roku, możemy przeczytać: „Proces konwergencji zewnętrznej⁷ zachodzi także na poziomie województw⁸, ale skala tych zmian jest zróżnicowana: od 0,8 p.p.⁹ (lubelskie) do 7,6 p.p. (mazowieckie). Mazowieckie, które w 2006 roku osiągnęło 84% średniej UE, jest zdecydowanym liderem wzrostu, a kolejne 4 województwa: dolnośląskie, pomorskie, śląskie i wielkopolskie, znacznie przekroczyły 50%. W latach 2000-2006 stanowiły one grupę 5 najbogatszych województw i rozwijały się przeciętnie szybciej niż grupa 5 województw

⁶ P. Szudra, *Problemy rozwoju regionów*, [w:] *Finanse publiczne*, red. J. Sokołowski, M. Sosnowski, A. Żabiński, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 760.

⁷ Tj. zmniejszenia dystansu w poziomie rozwoju gospodarczego w stosunku do średniej unijnej.

⁸ Poza zachodniopomorskim, w którym wskaźnik ten w 2006 r. był niższy niż w 1999.

⁹ Punkty procentowe.

Polski Wschodniej, wśród których żadne nie przekroczyło poziomu 40% średniej UE. **Jedynie w przypadku województwa zachodniopomorskiego dystans rozwojowy w stosunku do średniej UE zwiększył się.** [...] Koncentracja wzrostu gospodarczego tylko w pewnych obszarach kraju wskazuje, że uczestniczenie polskich regionów i generalnie polskiej przestrzeni w osiąganiu celów rozwojowych kraju – wzrostu i zatrudnienia – jest bardzo zróżnicowane. Regiony o konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarce, a przede wszystkim największe i najbardziej dynamiczne aglomeracje (**z wyjątkiem Szczecina**) położone na ich terenie, w większym stopniu korzystają z procesów globalizacyjnych i integracyjnych w UE, tym samym stając się w wymiarze przestrzennym głównymi kreatorami wzrostu i zatrudnienia. Natomiast pozostałe regiony – bez zdolności do włączenia się do konkurencji opartej na wiedzy i przewagach konkurencyjnych (w miejsce komparatywnych) – będą trwale narażone na ograniczenia wzrostu gospodarczego i korzyści wynikających z tych procesów”¹⁰.

5. Struktura geograficzno-gospodarcza regionu zachodniopomorskiego

Województwo zachodniopomorskie powstało w obecnym kształcie na mocy ustawy z 24 lipca 1998 roku o wprowadzeniu nowego podziału terytorialnego państwa na gminy, powiaty i województwa, z połączenia województw szczecińskiego i koszalińskiego oraz 11 gmin województwa gorzowskiego, 5 gmin województwa pilskiego i 3 gmin województwa słupskiego. W sumie region liczy 114 gmin i 21 powiatów (3 grodzkie i 18 ziemskich). Stolicą województwa jest Szczecin. Województwo zajmuje obszar 22 896 km², co stanowi 7,3% powierzchni kraju, i liczy około 1694 tysięcy mieszkańców (w ostatnich latach saldo migracji ma wskaźnik ujemny) przy niskiej gęstości zaludnienia średnio 74 osób/km² (średnia krajowa wynosi 122 osoby/km²). Województwo zachodniopomorskie podzielone jest na dwa podregiony: podregion szczeciński i podregion koszaliński. Cały region zachodniopomorski posiada granice o łącznej długości 873,9 km, z czego na poszczególne granice przypada:

- 184,9 km granicy morskiej od północy,
- 186,6 km granicy państwowej z Niemcami od zachodu,
- 177 km granicy w województwie lubuskim od południa,
- 171,3 km granicy z województwem wielkopolskim od południowego wschodu,
- 154,1 km granicy z województwem pomorskim od wschodu.

W granicach administracyjnych województwa leży także wyspa Wolin i część wyspy Uznam, której pozostała część należy do Republiki Federalnej Niemiec.

¹⁰ *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.

W strukturze zagospodarowania przestrzennego dominują tereny niezurbanizowane. Użytki rolne stanowią ok. 50% ogólnej powierzchni regionu. Obszar województwa charakteryzuje się też wysokim stopniem zalesienia (36,03%). Grunty pozostałe, w tym tereny zurbanizowane, stanowią ok. 16% ogólnej powierzchni województwa. Problemem regionu jest nierównomierne rozmieszczenie zasobów gospodarczych. Wysoko uprzemysłowione są tylko dwie aglomeracje miejskie: Szczecin i Koszalin, oraz trzy powiaty otaczające Szczecin: Police, Gryfino, Goleniów. Południowa i wschodnia część regionu charakteryzuje się natomiast niskim stopniem uprzemysłowienia i często występującą na tych obszarach stagnacją gospodarczą. Stan taki jest efektem braku alternatywnych strategii rozwojowych dla małych miast i miasteczek oraz dla obszarów wiejskich, szczególnie dla wsi „popogeerowskich” regionu. Do tego dochodzi obecny ewidentny kryzys rozwojowy centrum gospodarczego regionu, tj. miasta Szczecina, który w ostatnich latach utracił znaczną część przemysłu ciężkiego będącego dotychczas motorem napędowym regionu i często głównym odbiorcą produkcji zakładów zlokalizowanych w innych miastach regionu. Dodatkowym czynnikiem utrudniającym integrację gospodarczą i rozwój regionu jest brak na obszarach peryferyjnych (powiatach) centrów wzrostu i ciężenia gospodarczego wewnątrz województwa. Obszary peryferyjne posiadają centra wzrostu i ciężenia gospodarczego poza granicami województwa: na południu jest to Gorzów Wielkopolski (woj. lubuskie), na południowym wschodzie Piła i Poznań (woj. wielkopolskie), na północnym wschodzie Słupsk i Gdańsk (woj. pomorskie). Nie udało się również, jak dotychczas, całemu regionowi łącznie ze Szczecinem odbudować naturalnego historycznego ciężenia ku biegunowi wzrostu, jakim jest aglomeracja Berlina. Analizując ten problem, można stwierdzić, że w całym historycznym okresie rozwoju gospodarczego Pomorza Zachodniego istniały trzy naturalne bieguny wzrostu, do którego ciążyły poszczególne subregiony województwa: Berlin, Poznań i Gdańsk. Oderwanie po II wojnie światowej Szczecina jako zaplecza aglomeracji Berlina oraz szczególnie upadek przemysłu ciężkiego, w tym okrętowego, ma obecnie fatalne skutki dla procesów rozwojowych regionu. Na rys. 1 przedstawiono granice administracyjne województwa zachodniopomorskiego z podziałem na powiaty.

Ze względu na to, że polityka regionalna odnosi się do różnych typów obszarów wiejskich, planowana interwencja będzie zróżnicowana w zależności od funkcji, jakie spełniają, stopnia ich rozwoju oraz położenia wobec ośrodków miejskich. Analizując powyższe założenia KSRR, należy wziąć pod uwagę fakt, że również obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego cechują się znacznym zróżnicowaniem głównej funkcji, poziomem rozwoju i perspektywami rozwoju w przyszłości. Stąd też zgodnie z założeniami KSRR dla wszystkich polskich obszarów wiejskich, również w stosunku do tych obszarów w regionie zachodniopomorskim realizowane będą cele polegające na pełniejszym wykorzystaniu ich wewnętrznych zasobów w procesach rozwoju kraju i regionu. Nastąpić to ma poprzez

funkcjonalną integrację tych obszarów z miastami, rozbudowę ich potencjału do absorpcji efektu mnożnikowego pochodzącego z zewnątrz regionu.

Rys. 1. Mapa województwa zachodniopomorskiego

Źródło: zasoby Internetu, www.zachodniopomorskie.pl, Szczecin 2010.

6. Sektor rolno-spożywczy regionu

Analizując rolnictwo i obszary wiejskie regionu w kontekście założeń nowej KSRR, należy zauważyć, iż struktura agrarna jest potencjalnie korzystna i może być szansą na dynamiczny rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, pod warunkiem że silne procesy koncentracji ziemi i kapitału w sektorze rolno-spożywczym, jakie występują w ostatnich latach w regionie zachodniopomorskim, będą miały właściwy przebieg i strukturę. Tereny wiejskie województwa są bowiem bardzo zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju ekonomicznego, m.in. ze względu na występowanie kilku stref przyrodniczych i funkcjonalnych – nadmorskiej, pojeziernej,

przygranicznej – gdzie występują dogodnie warunki do rozwoju pozarolniczych dziedzin gospodarki. Przeważają w nich jednak obszary recesji gospodarczej, wysokiego bezrobocia i znacznego zubożenia ludności. Poza obszarem nadmorskim (głównie gminy: Rewal, Kołobrzeg, Mielno, Koszalin, Międzyzdroje, Świnoujście)

Tabela 1. Średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach w 2009 roku

Jednostka podziału administracyjnego kraju	Średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie (w ha)
Województwo dolnośląskie	15,52
Województwo kujawsko-pomorskie	14,94
Województwo lubelskie	7,40
Województwo lubuskie	20,11
Województwo łódzkie	7,41
Województwo małopolskie	3,80
Województwo mazowieckie	8,44
Województwo opolskie	17,71
Województwo podkarpackie	4,46
Województwo podlaskie	12,05
Województwo pomorskie	18,82
Województwo śląskie	6,71
Województwo świętokrzyskie	5,39
Województwo warmińsko-mazurskie	22,9
Województwo wielkopolskie	13,46
Województwo zachodniopomorskie	30,15

Źródło: Agencja Nieruchomości Rolnych, 2010; www.anr.gov.pl.

i obszarem aglomeracji szczecińskiej, tereny te charakteryzują się niskim rozwojem ekonomicznym, wysokim bezrobociem, stagnacją produkcji rolnej, brakami w wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, społeczną i usługi. Województwo zachodniopomorskie jest bowiem regionem o gospodarce typowo rolniczej, w którym 94% powierzchni (21,5 tys. ha) zajmują obszary wiejskie. Zamieszkuje je ponad 523 tysiące osób, co stanowi średni udział ludności wiejskiej w ogólnej liczbie ludności województwa na poziomie 31%. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w województwie zachodniopomorskim wynosi 30,15 ha i jest ponad dwa razy większa od średniej krajowej. Odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie jest ok. dwukrotnie niższy od średniej krajowej. Pomimo tej korzystnej sytuacji obecnie w województwie zachodniopomorskim występuje niedobór produkcji surowców i wyrobów spożywczych w stosunku do poziomu konsumpcji w regionie. Dużo artykułów spożywczych, takich jak mleko czy przetwory mięsne, sprowadzanych jest z innych regionów kraju, mimo że region ma dogodne warunki i odpowiednie zasoby, aby produkować je samodzielnie na miejscu. Należy również zauważyć, że w ostatnich 20 latach w strukturze agrarnej regionu zaszły bardzo istotne zmiany ilo-

ściowe i jakościowe – zwiększyła się liczba gospodarstw małych o powierzchni 1-5 ha oraz dużych powyżej 50 ha. Wraz z tworzeniem się coraz silniejszych ekonomicznie dużych gospodarstw rolnych o dominującym połowym kierunku produkcji powstały także gospodarstwa specjalistyczne: drobiarskie, warzywnicze, ogrodnicze, szkółkarskie, rybackie oraz zajmujące się przetwórstwem rolno-spożywczym. Cechą charakterystyczną regionu jest skupienie produkcji zwierzęcej na fermach wielkotowarowych – pod względem ich liczby region plasuje się na drugiej pozycji w kraju, zaraz po Wielkopolsce.

7. Kierunki rozwoju regionu zgodnie z założeniami KSRR

Istotnym składnikiem polityki regionalnej w odniesieniu do regionu zachodniopomorskiego, zaproponowanej w KSRR, mają być obok działań restrukturyzacyjnych na rzecz obszarów wiejskich działania zwiększające dostęp do usług publicznych służących podniesieniu jakości życia i pracy na zapóźnionych obszarach wiejskich. Również bardzo mocno podkreślone są działania dotyczące rozwijania i poprawy dostępu oraz jakości usług edukacyjnych i szkoleniowych, mające na celu podniesienie poziomu wykształcenia ludności i poprawę jego struktury. Następnym czynnikiem jest odpowiedni poziom opieki zdrowotnej jako warunek zwiększenia aktywności zawodowej osób tworzących zasób siły roboczej. Również zwiększenie dostępności i jakości usług komunikacyjnych, ma dotyczyć dostępności transportowej (w ramach transportu zbiorowego), oraz upowszechnienie e-usług. Mimo że w ostatnich latach nastąpiła znaczna poprawa jakości i dostępności usług komunalnych na obszarach wiejskich, KSRR również do osiągnięcia tych celów przykład dużą wagę. Zaproponowana w KSRR wizja rozwoju regionalnego Polski jest zgodna z kierunkiem zaproponowanym w „Zielonej Księdze w sprawie spójności terytorialnej – przekształcenie różnorodności terytorialnej w siłę”, podkreślającej, że konkurencyjność i dobrobyt w coraz większym stopniu zależą od zdolności obywateli danego obszaru i przedsiębiorstw na nim zlokalizowanych do jak najlepszego wykorzystania jego zasobów oraz budowania związków z innymi regionami. Wyznaczenie w KSRR trzech obszarów rozwojowych, charakteryzujących się hasłami: konkurencyjność, spójność, sprawność, pozwala mieć nadzieję, że obszary wiejskie regionu zachodniopomorskiego odniosą sukces mierzony podniesieniem poziomu życia mieszkańców, zwiększeniem konkurencyjności i niskim bezrobociem.

8. Podsumowanie

Celem strategicznym polityki regionalnej, określonym w KSRR na najbliższych 10 lat, jest efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych do osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Za miernik realizacji tak

określonego celu strategicznego przyjęto wpływ poszczególnych regionów i terytoriów na kreowanie wzrostu i zatrudnienia na poziomie ogólnopolskim. Wydaje się, że region zachodniopomorski, pomimo kryzysu, w jakim się obecnie znajduje, ma szansę na osiągnięcie założonych w KSRR celów ze względu na swój wysoki potencjał rozwojowy wynikający z położenia geograficznego. Wymaga to jednak przezwyciężenia problemów wynikających z uwarunkowań historycznych, które stawiały dawne województwo szczecińskie jako region przemysłowy, a dawne województwo koszalińskie jako region rolniczy. Obecnie realizowane kierunki rozwoju regionu zachodniopomorskiego muszą uwzględniać i stymulować pozytywne zmiany w strukturze gospodarki regionu zarówno na obszarach wiejskich, jak i w aglomeracjach miejskich; na kierunek tych zmian wyraźnie wskazuje KSRR 2010-2020. Na obszarach wiejskich ze względu na upadek dużych gospodarstw rolnych (dawnych PGR) należy stymulować rozwój mikroprzedsiębiorstw (usługi, rzemiosło) oraz wspierać rozwój rolnych gospodarstw wysokotowarowych. W aglomeracjach miejskich oprócz rozwoju mikroprzedsiębiorstw należy stymulować funkcje usługowe oraz przemysł wysokiej technologii, aby odzyskać konkurencyjność naszych firm na rynku. Pozwoli to stworzyć nowe miejsca pracy w regionie, a tym samym podnieść konkurencyjność regionu zarówno w skali kraju, jak i międzynarodowej.

Literatura

- Agencja Nieruchomości Rolnych, 2010, www.anr.gov.pl.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
- Kniazik P., *Polityka regionalna a rozwój obszarów wiejskich, perspektywy rozwoju polityki regionalnej oraz wspólnej polityki rolnej po 2013 roku*, [w:] *Rolnictwo w kontekście zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, red. B. Kryk, M. Malicki, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010.
- Małaszewicz D., *Rozwój obszarów wiejskich z perspektywy nowej Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*, [w:] *Rolnictwo w kontekście zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, red. B. Kryk, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego – projekt*, Warszawa 2009.
- Styk J., *Chłopi i wieś polska w perspektywie socjologicznej i historycznej*, Lublin 1999.
- Szudra P., *Problemy rozwoju regionów*, [w:] *Finanse publiczne*, red. J. Sokołowski, M. Sosnowski, A. Zabiński, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2010.
- Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, www.zachodniopomorskie.pl, Szczecin 2010.

DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF WEST POMERANIAN REGION AGAINST THE BACKGROUND OF NRDS 2010-2020 ASSUMPTIONS

Summary: Rural areas due to their geographical and social specificity have different characteristics of developmental or stagnation phenomena than highly urbanized urban areas. It

does not mean that rural areas should be considered in isolation from the cities and metropolitan areas. Both of these geographical and spatial systems have common features and they are in mutual correlation and interaction. The way to fight against the adverse socio-economic phenomena occurring in rural areas is similar and is based on the same purposes, mainly it is the fight against unemployment, while creating initiative development. Both the European Union and Polish government pay special attention to regional development problems, with particular focus on rural areas. This article discusses the problems of rural development in West Pomeranian region against the background of assumptions of the National Regional Development Strategy for the period of 2010-2020.